

Спіцина Н.В.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансово-економічної безпеки, обліку і аудиту
Харківського національного університету міського
господарства імені О.М. Бекетова

Кравцова С.В.

старший викладач кафедри фінансово-економічної
безпеки, обліку і аудиту
Харківського національного університету міського
господарства імені О.М. Бекетова

Spitsyna Nataliya

PhD in Economics, Associate Professor, Department of Financial
and Economic Security, Accounting and Audit
O.M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv

Kravtsova Sofiia

Senior Lecturer, Department of Financial
and Economic Security, Accounting and Audit
O.M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv

ЗОБОВ'ЯЗАННЯ: СУТНІСТЬ, КЛАСИФІКАЦІЯ, ОБЛІК

LIABILITIES: CONTENT, CLASSIFICATION, ACCOUNTING

Досліджена сутність поняття «зобов'язань», їхній юридичний та обліковий аспект та принципи класифікації й оцінки, що використовуються в національних і міжнародних стандартах бухгалтерського обліку. Розглянута наявність теоретичних проблем, які зумовлені розбіжностями у підходах до обліку в Україні та західних країнах; суперечливими положеннями міжнародних стандартів фінансової звітності та відмінностями у трактуванні управлінського обліку. Поняття «зобов'язання» можливо розглянути у трьох аспектах: юридичному, економічному та з боку бухгалтерського обліку. Визнання зобов'язань, їх класифікація та оцінка за Міжнародними стандартами фінансової звітності потребує особливої уваги. Виявлені відмінності в класифікації та оцінці зобов'язань приводять до неадекватного тлумачення фінансової звітності підприємств, складених відповідно до національних і міжнародних стандартів обліку.

Ключові слова: зобов'язання, міжнародні стандарти фінансової звітності, кредиторська заборгованість, резерв, облік.

Исследована сущность понятия "обязательства", их юридический и учетный аспект и принципы классификации и оценки, которые используются в национальных и международных стандартах бухгалтерского учета. Рассмотрено наличие теоретических проблем, которые predetermined расхождениями в подходах к учету в Украине и других странах; противоречивыми положениями международных стандартов финансовой отчетности и отличиями в трактовке управленческого учета. Понятие "обязательство" рассматривается в трех аспектах: юридическом, экономическом и со стороны бухгалтерского учета. Признание обязательств, их классификация и оценка по Международным стандартам финансовой отчетности нуждается в особенном внимании. При этом терминология МСФО частично не адаптирована к украинским реалиям. Выявленные отличия в классификации и оценке обязательств приводят к неадекватному толкованию финансовой отчетности предприятий, составленных в соответствии с национальными и международными стандартами учета.

Ключевые слова: обязательства, оценка, кредиторская задолженность, резерв, учет, международные стандарты финансовой отчетности.

The essence of the concept of "liabilities" is investigated as to their legal and accounting aspects and the principles of classification and valuation used in national standards of accounting and IFRS. Consideration of theoretical problems caused by differences in accounting approaches in Ukraine and other countries; contradictory provisions of IFRS and differences in management accounting. The definition of "liabilities" can be considered in three aspects: legal, economic and accounting. From a legal point of view, the liabilities are a legal relationship in which one party is obliged to perform or withhold in favor of the other party a certain action from a certain action, and the creditor has

the right to demand from the debtor the performance of his duty. The legal assessment of obligations is based on the principle of nominalism. From an economic point of view, liabilities reflect future cash flows. The principle of time value for money is based on the economic evaluation of liabilities. The accounting liabilities have legal and economic implications. From an accounting point of view, the source of liabilities is the settlement relationship of the enterprise with counterparties on specific facts of economic activity. The recognition, classification and measurement of liabilities under International Financial Reporting Standards requires particular attention. liabilities of the enterprise to various third parties. The liabilities of the enterprise to various third participants are governed by a sufficiently large number of international standards with complex terminology. At the same time, such terminology is not partially adapted to Ukrainian realities, for example in the part of recognition of financial liabilities with different approaches to valuation, further discounting and reflection of profit or loss. For the rational organization of accounting and control of liabilities it is necessary to carefully observe the current legislation of Ukraine and be guided in its activity by the approved list of legislative and regulatory acts. Issues related to accounting for liabilities whose regulations are included in IFRS have not yet been taken into account in the national standard's system. Identified differences in classification and measurement of liabilities lead to inadequate interpretation of the financial statements of enterprises compiled in accordance with national and international accounting standards.

Keywords: *liabilities, IFRS, provisions, creditor indebtedness, accounting.*

Постановка проблеми. Бухгалтерський облік є складником системи управління підприємством, що забезпечує збирання інформації про майно, фінансовий стан і результати діяльності підприємства для прийняття ефективних управлінських рішень. Важливими напрямками реформування бухгалтерського обліку в Україні є стандартизація і гармонізація обліку та звітності вітчизняних підприємств із міжнародними стандартами.

Починаючи з 2012 року українська система бухгалтерського обліку та фінансової звітності знаходиться в стані реформування національних облікових принципів, концепцій і методик відповідно до вимог міжнародних стандартів фінансової звітності. Для вітчизняних економістів і практичних працівників такий процес носить інноваційний характер, оскільки українська теорія і практика заснована на принципово інших методологічних підходах. Нині не спостерігається беззастережного злиття вітчизняної облікової системи з МСФЗ. Це зумовлено низкою проблем і неоднозначністю економічних трактувань, насамперед щодо принципів класифікації та оцінки зобов'язань, які надають безпосередній вплив на механізми забезпечення розвитку підприємства за допомогою подання інформації про його фінансовий стан у звітності.

Безпосередньо практика свідчить про наявність теоретичних і практичних проблем, які зумовлені розбіжностями у підходах до обліку в Україні та західних країнах; суперечливими положеннями міжнародних стандартів фінансової звітності, покладеними в основу Положень (стандартів) бухгалтерського обліку; відсутністю комплексності в реформуванні державних інституцій України; відмінностями у трактуванні управлінського обліку.

Аналіз досліджень і публікацій. Питанням оцінки та класифікації зобов'язань присвячені роботи багатьох українських і зарубіжних учених-економістів, таких як М.І. Куттер, В.Ф. Палій, Х. Андерсон, Д. Колдуелл, М. Метьюс, В.М. Пархоменко, Л.Г. Ловінська, С.Ф. Голов, Ф.Ф. Бутинець, В.Г. Швець, М.І. Бондар, Н.М. Малюга, Є.В. Мних, Р.О. Костирко, Б.А. Засадний та ін. Слід зазначити, що в цих роботах не повністю висвітлюється питання порівняльної характеристики принципів класифікації та оцінки зобов'язань, що використовуються в ПСБО і міжнародних стандартах бухгалтерського обліку.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Мета статті – дослідити сутність поняття «зобов'язань», їхній юридичний та обліковий аспект та принципи класифікації й оцінки, що використовуються в національних і міжнародних стандартах бухгалтерського обліку.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Діяльність будь-якого підприємства характеризується складним комплексом зобов'язань, які визначаються та регулюються різними нормами права, що регулюють економічне життя – господарським, податковим, трудовим, цивільним та ін.

Господарське життя підприємства з погляду її правового регулювання складається з фактів виникнення, змін та припинення зобов'язань. З одного боку, це зобов'язання підприємства перед своїми контрагентами, тобто зобов'язання, у яких підприємство виступає з пасивного боку. Це борги перед постачальниками з оплати отриманих цінностей або послуг, заборгованість перед державою зі сплати боргів та інших обов'язкових платежів, заборгованість перед працівниками підприємства з оплати праці та ін. З іншого боку, це зобов'язання контрагентів перед підприємством, тобто підприємство виступає з активного боку.

Визначення поняття «зобов'язання» можливо розглядати у трьох аспектах: юридичному, економічному та з боку бухгалтерського обліку.

Так, згідно зі ст. 509 Цивільного Кодексу України [22] зобов'язанням є правовідношення, в якому одна сторона (боржник) зобов'язана вчинити на користь другої сторони (кредитора) певну дію (передати майно, виконати роботу, надати послугу сплатити гроші тощо) або утриматися від певної дії, а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку.

Таким чином, у силу зобов'язання боржник (зобов'язана особа) повинен вчинити певні дії на користь кредитора. У зобов'язанні є дві сторони: кредитор володіє правом вимоги, а на боржника покладено обов'язок виконати правомірні вимоги першого.

Можна виділити такі джерела виникнення зобов'язання, як:

1. Договір, тобто угода між особами. До зобов'язань, які виникають на підставі договору, можливо віднести зобов'язання між постачальниками та замовниками.

2. Делікт, тобто правопорушення. До зобов'язань із делікту – зобов'язання, що виникають із правопорушень (викрадення і пошкодження майна).

3. Закони та нормативно-правові акти. До зобов'язань, які виникають на підставі закону, відносять податкові та інші обов'язкові платежі до державного бюджету.

4. Квазіделікти – зобов'язання, що породжують відповідальність, як під час деліктів, що виникають з обставин, які не могли бути підведені під поняття делікту. Зобов'язання могли виникати і в силу дій, скоєних без умислу, з необережності. У цьому разі говорять про «зобов'язання як би з правопорушень». Тут особа несе відповідальність в силу Закону або едикту. Відповідає той, хто заподіяв шкоду через недбалість.

Згідно з цивільним Кодексом України зобов'язання припиняються у таких випадках: їх повного виконання за згодою сторін внаслідок передання боржником кредиторів відступного (грошей, іншого майна тощо); внаслідок звільнення (прощення боргу) кредитором боржника від його обов'язків, якщо це не порушує прав третіх осіб щодо майна кредитора, припиняється за домовленістю сторін про заміну первісного зобов'язання новим зобов'язанням між тими ж сторонами (новація), ліквідацією юридичної особи (боржника або кредитора), шляхом поєднання боржника і кредитора в одній особі.

Юридична оцінка зобов'язань заснована на принципі номіналізму: оцінка зобов'язання виражається або за ціною угоди, визначеної сторонами; або за законом; або за розміром відшкодування збитку, присуджених судом. Слід зазначити, що сума оцінки зобов'язання в проміжок часу з моменту виникнення до погашення може змінитися тільки в силу вищевказаних факторів.

З економічного погляду зобов'язання відображають майбутні потоки грошових коштів, зумовлені кредитами, наданими (дебіторська заборгованість) й отриманими (кредиторська заборгованість) підприємством. Економічна трактування не бере до уваги зобов'язання за договорами, не розпочатим виконанням.

У зв'язку з цим економічне трактування зобов'язань є вже юридичним трактуванням. Сума кредиторської заборгованості, представлена в бухгалтерському балансі, показує величину безкоштовного кредиту, отриманого підприємством, і повинна розглядатися як стаття його доходів.

В основу економічної оцінки зобов'язань покладено принцип тимчасової вартості грошей. Відповідно до цього принципу обчислення «сьогоднішньої» суми може здійснюватися в «завтрашніх» грошах, або ж розрахунок «завтрашньої» суми буде проведений в «сьогоднішніх» грошах. Такий підхід дозволяє визначити, наскільки знеціниться належна до отримання сума за проміжок часу з моменту виникнення зобов'язання до моменту його погашення.

Зобов'язання, що відображаються в бухгалтерському обліку, мають юридичний та економічний зміст. Як юридична категорія господарське зобов'язання – це господарські відносини, що регулюються правом.

В силу цих відносин одна сторона уповноважена вимагати від іншої здійснення господарських операцій: передачі майна, виконання робіт, надання послуг

тощо, а інша сторона зобов'язана виконувати вимоги щодо предмета зобов'язання і має при цьому право вимагати відповідну винагороду – сплату грошей, зустрічні послуги тощо

Обліку підлягають не всі господарські зобов'язання, а лише ті, що впливають з виконання укладених підприємством договорів чи здійснення дій, з якими фінансове право пов'язує виникнення зобов'язань із внесення платежів до бюджету та відповідних позабюджетних органів.

Вимоги Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 11 «Зобов'язання» поширюються на всі підприємства, незалежно від форми власності та виду діяльності (крім бюджетних установ), і застосовуються з урахуванням особливостей оцінки та розкриття інформації щодо зобов'язань, установлених іншими П(С)БО.

З бухгалтерського погляду джерелом виникнення зобов'язань є розрахункові відносини підприємства з контрагентами за конкретними фактами господарської діяльності.

Будь-яка заборгованість буде дебіторською для однієї сторони (активом) і кредиторською (зобов'язанням) для іншої.

Узагальнюючи різноманітні думки українських та закордонних авторів щодо тлумачення поняття «кредиторська заборгованість», можна виділити кілька найбільш поширених поглядів. Згідно з однією з них, кредиторська заборгованість є частиною зобов'язань підприємства.

Кредиторська заборгованість (creditor indebtedness – англ.) – це сума боргів одного підприємства іншим фізичним або юридичним особам. Вона виникає внаслідок розбіжностей часу сплати за товари або послуги з моменту переходу права власності на них або незакінчених розрахунків за взаємними вимогами

У своїй праці Е.С Хендріксен та М.Ф. Ван Бреда виділяють низку властивостей зобов'язань, які дозволяють розглядати їх як кредиторську заборгованість:

1. «Зобов'язання повинне мати місце в теперішньому часі і бути наслідком минулих подій.

2. Зобов'язання виступають в якості кредиторської заборгованості, якщо вони пов'язані з необхідністю майбутніх платежів з ціллю збереження господарських зв'язків підприємства.

3. Зобов'язання практично повинне бути виконане неминуче.

4. Строк виконання зобов'язання повинен бути визначений, хоча точна дата може бути невідома.

5. Суб'єкт, відносно якого виникло боргове зобов'язання, повинен бути ідентифікований як окрема особа або група осіб.

Проте підприємство, яке прийняло на себе зобов'язання, в момент реєстрації цього зобов'язання як кредиторської заборгованості може його не ідентифікувати. У таблиці 1 проаналізовано різні підходи до дефініцій цього поняття й об'єднано авторів за групами відповідно до визначення, яке вони надають.

Сфера застосування понять «зобов'язання» і «кредиторська заборгованість» в нормативному законодавстві з бухгалтерського обліку наведена в таблиці 2.

Дані табл. 2 вказують на доцільність упорядкування застосування понять зобов'язання «та» кредиторська заборгованість «у нормативному

Таблиця 1

Визначення поняття «зобов'язання» в обліково-економічній літературі

№	Групи авторів	Тлумачення терміну «Зобов'язання»
1	Т.А. Бутинець, Л.В. Чижевська, С.Л. Береза, Ф.Ф. Бутинець, О.В. Олійник та ін., Велш Глен, Шорт Деніел, С.Ф. Голов, В.І. Єфіменко, Е.Д. Чацкіс, А.Н. Лисюк, Т.П. Михайлова [2; 3; 5; 6; 11]	Вважають зобов'язання боргом (заборгованістю)
2	І.А. Бичков, С.М. Бичкова, М.Л. Пятов, М.В. Семенова, Я.В. Соколов [7]	Визначають як обов'язок однієї особи здійснити певну дію на користь інших осіб
3	О.М. Азриліян, М.Р. Лучко, І.Д. Бенько, С.В. Мочерний, Б. Райан, Б.А. Райзберг, Л.Ш. Лозовський, Р.А. Слав'юк, Е.Б. Стародубцева [2; 9; 13; 14]	Розглядають зобов'язання юридично оформленими (договір, угода тощо) відносинами щодо здійснення певних дій на користь інших осіб
4	І.А. Бланк [1]	Розглядає як сукупність фінансових вимог до підприємства
5	Б. Нидлз, Х. Андерсон, Д. Колдуелл [10]	Визначають зобов'язання як юридичну основу для наступних платежів за товари та послуги

Таблиця 2

Визначення понять «зобов'язання» і «кредиторська заборгованість»

№	Джерела	Визначення термінів «Зобов'язання» і «Кредиторська заборгованість»
1	Закон України [20] та НСБО 1 [18]	Зобов'язання – заборгованість підприємства, що виникла внаслідок минулих подій і погашення якої в майбутньому, як очікується, приведе до зменшення ресурсів підприємства, що втілюють у собі економічні вигоди. Визначення «кредиторської заборгованості» відсутнє.
2	ПСБО 11 «Зобов'язання» [17]	Зобов'язання є об'єктом обліку, є регламентації щодо кредиторської заборгованості, визначення поняття «кредиторська заборгованість» відсутні, співвідношення поняття «зобов'язання» і «кредиторська заборгованість» не наведено.
3	НСБО 1 [18]	Зобов'язання є розділами балансу, кредиторська заборгованість представлена, як частина зобов'язань, визначення поняття «кредиторська заборгованість» відсутні, представлений склад зобов'язань і кредиторської заборгованості.

законодавстві з бухгалтерського обліку. І перш за все в системі нормативних документів має бути наведено чітке визначення даних понять.

Визнання зобов'язань, їх класифікація та оцінка за Міжнародними стандартами фінансової звітності потребує особливої уваги. Зобов'язання підприємства перед різними сторонніми особами регулюються достатньо великою кількістю міжнародних стандартів зі складною термінологією. При цьому така термінологія частково не адаптована до українських реалій, наприклад у частині визнання заборгованості фінансовим зобов'язанням із різними підходами до оцінки, подальшого дисконтування та відображення у складі прибутків або збитків.

Відповідно до Концептуальної основи зобов'язання – це обов'язок чи відповідальність діяти або робити певним чином. Вони можуть мати юридичну силу внаслідок виконання умов контракту або законодавчих вимог. Зобов'язання також виникають у результаті повсякденної ділової практики, традицій та бажання підтримувати добрі ділові стосунки.

Концептуальною основою фінансової звітності визначено, що зобов'язання є теперішньою заборгованістю суб'єкта господарювання, яка виникає внаслідок минулих подій і погашення якої, за очікуванням, спричинить вибуття у суб'єкта господарювання ресурсів, котрі втілюють у собі майбутні економічні вигоди.

Відповідно до МСФЗ (IAS) 1 зобов'язання є короткостроковим за умови, що його збираються погашати межах звичайного операційного циклу підприємства; воно призначене для цілей продажу та підлягає погашенню впродовж 12 місяців після звітної дати. До ка-

тегорії короткострокових зобов'язань належать кредиторська заборгованість перед постачальниками та підрядниками, нарахування працівникам, інші операційні витрати, якщо вони будуть погашені в строк не більше ніж 12 місяців з дати складання балансу;

– непоточні (довгострокові) зобов'язання (noncurrent liabilities);

– усі інші зобов'язання, частина довгострокової заборгованості, строк погашення якої настає впродовж року з дати складання балансу та для погашення якої зарезервовані кошти.

У МСФЗ (IAS) 37 за сутністю зобов'язання поділяють на:

– стандартні (традиційні) зобов'язання – виникають у результаті встановленої практичної діяльності підприємства, серед них прийнято виділяти: юридичні (правові) зобов'язання;

– що витікають з умов угод (прямо чи опосередковано), вимог законодавства та нараховані зобов'язання;

– виникають під час нарахування витрат, які є понесеними, але не сплаченими витратами;

– резерви (provisions) – це зобов'язання, для яких існує тимчасова невизначеність або невизначеність у сумі зобов'язання. Резерви нараховуються в обліку та відображаються у звітності як поточні або довгострокові зобов'язання залежно від строку погашення. Резерви є зобов'язаннями, які необхідно чітко відокремлювати від кредиторської заборгованості та інших зобов'язань;

– умовне зобов'язання (contingent liability) – виникає з минулих подій, але реальність його

існування буде підтверджена настанням або ненастанням певних подій в майбутньому, можливості впливу підприємства на які суттєво обмежені або відсутні. Підприємство не має права визнавати умовні зобов'язання у своїй фінансовій звітності, проте зобов'язане розкрити структуру умовних зобов'язань у примітках до фінансової звітності за виключенням випадків, коли вибуття ресурсів, які втілюють економічні вигоди малоімовірне;

– конструктивне зобов'язання – зобов'язання, яке є наслідком дій суб'єкта господарювання, коли:

а) суб'єкт господарювання вказав іншим сторонам, що він візьме на себе певну відповідальність згідно з порядком, установленим його минулою практикою, опублікованими політиками чи достатньо конкретною поточною заявою;

б) як наслідок, суб'єкт господарювання створив обґрунтоване очікування у інших сторін, що він виконає ці зобов'язання.

Для раціональної організації обліку та контролю зобов'язань необхідно ретельно дотримуватися чинного законодавства України та керуватись у своїй діяльності затвердженим переліком законодавчо-нормативних актів

У системі П(С)БУ поки ще не враховані питання, пов'язані з обліком зобов'язань, регламентації яких включені до складу МСФЗ.

У таблиці 3 наведена нормативна документація щодо регулювання обліку зобов'язань в системах національних і міжнародних стандартів.

Існують суттєві розбіжності в порядку визнання, первісної та послідувочої оцінках в обліку, не всі зобов'язання в системах П(С)БО і МСФЗ класифікуються ідентично.

Висновки. Розглянувши проблеми обліку зобов'язань, зазначимо, що вони є предметом дискусій у науковому світі.

Дискусійними є питання, пов'язані з визнанням, оцінкою, обліком і відображенням у звітності різних видів зобов'язань організацій.

Дослідження сучасних реалій з питань обліку зобов'язань показує, що їх тематику можна поділити на такі групи:

– теоретичні аспекти, пов'язані з обліком зобов'язань;

– питання обліку зобов'язань конкретних видів;

– проблеми оцінки зобов'язань;

– питання обліку зобов'язань, що виникають при конкретних господарських операціях;

– питання обліку зобов'язань організацій у конкретних сферах діяльності;

– проблеми розкриття інформації про зобов'язання у звітності.

Виявлені відмінності в класифікації та оцінці зобов'язань приводять до неадекватного тлумачення фінансової звітності підприємств, складених відповідно до національних і міжнародних стандартів обліку. Заходи щодо усунення виявлених відмінностей стануть перспективою для подальшого дослідження, оскільки порівнянність класифікаційних ознак і оцінки забезпечать повне висвітлення інформації про зобов'язання для цілей управління механізмами ефективного розвитку підприємства.

Бібліографічний список:

1. Бланк І.А. Стратегія і тактика управління фінансами. – Київ, 1996. 465 с.
2. Большой бухгалтерский словарь / за ред. А.Н. Азрилиана Москва. : Институт новой экономики, 1999. 574 с.
3. Бутинець Ф.Ф. Бутинець Т.А, Чижевська Л.В., Береза С.Л. Бухгалтерський облік : навчальний посібник. Житомир: ЖІТІ, 2000. 672 с.
4. Бутинець Ф.Ф. Бутинець, О.В. Олійник, М.М. Шигун, С.М. Організація бухгалтерського обліку : навчальний посібник. Житомир : ЖІТІ, 2001. 276 с.

Таблиця 3

Регулювання обліку зобов'язань в системах національних і міжнародних стандартів

Вид зобов'язання	П(С)БО	МСФЗ
Забезпечення, непередбачене зобов'язання	П(С)БО 11 «Зобов'язання»	IAS 37 Забезпечення, умовні зобов'язання та умовні активи»
Зобов'язання, вартість яких виражена в іноземній валюті	ПСБО 21 «Вплив змін валютних курсів»	IAS 21 «Вплив змін валютних курсів»
Податкові зобов'язання, пов'язані з нарахуванням податку на прибуток	ПСБО 17 «Податок на прибуток»	IAS 12 «Податок на прибуток»
Зобов'язання, обумовлені кредитами і позиками	П(С)БО 11 «Зобов'язання»	IAS 23 «Витрати на позики»
Зобов'язання щодо винагород працівникам	П(С)БО 26 «Виплати працівникам»	IAS 19 «Виплати працівникам»
Зобов'язання за пенсійними програмами	П(С)БО 26 «Виплати працівникам»	IAS 26 «Облік та звітність щодо програм пенсійного забезпечення»
Фінансові зобов'язання	П(С)БО 13 «Фінансові інструменти»	IAS 32«Фінансові інструменти: подання», IAS 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка», IFRS 7 «Фінансові інструменти: розкриття інформації», IFRS 9 «Фінансові інструменти»
Зобов'язання, що передбачають погашення на основі акцій	П(С)БО 34 «Платіж на основі акцій»	IFRS 2 ««Платіж на основі акцій»
Зобов'язання за договорами оренди	П(С)БО 14 «Оренда»	IFRS 16 «Оренда»
Зобов'язання за договорами страхування	Відсутній	IFRS 4 «Страхові контракти»

5. Глен А. Велш, Даниел Г. Шорт Основи фінансового обліку / пер. з англ. О. Мінін, О. Ткач. Київ : Основи, 1997. 943 с.
6. Голов С.Ф. Фінансовий та управлінський облік : навчальний посібник. Київ : ТОВ "Автоінтерсервіс", 1996. 544 с.
7. Бухгалтерский учет для руководителя / Бычков В.А. и др. Москва : Проспект, 2000. 288 с.
8. Економічна енциклопедія : в 3 т. / ред. рада: Мочерний С.В. (гол.) та ін.; Київ : «Академія», 2000. Т. 1. 864 с.
9. Лучко М.Р., Бенько І.Д. Бухгалтерський облік у зарубіжних країнах: підручник. Київ : Знання, 2006. 311 с.
10. Нидлз Б., Андерсон Х. Принципы бухгалтерского учета / пер. с англ. А.В. Чмеля, Д.Н. Исламгулова. Москва : Финансы и статистика, 2009. 496 с.
11. Чацкіс Е.Д., Лысюк А.Н., Михайлова Т.П. Бухгалтерский учет активов, собственного капитала, обязательств хозяйственных операций : учебное пособие. Донецк : Сталкер, 2001. 301 с.
12. Хендриксен Э.С., Ван Бреда М.Ф. Теория бухгалтерского учета /; пер. с англ. Я. В. Соколова. Москва : Финансы и статистика, 2000. 576 с.
13. Райзберг Б.А., Лозовский Л.Ш., Стародубцева Е.Б. Современный экономический словарь Москва. ИНФРА, 2007. 495 с.
14. Ревуцкий Л.Д. Управленческий аудит предприятий: основные задачи, сущность процедур и перспективы развития. *Аудиторские ведомости*. 2007. № 5. С. 73–80.
15. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 32 «Фінансові інструменти: подання»: Міжнародний документ /Міністерство фінансів України. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/929_029 (дата звернення : 01.04.2020).
16. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 37 «Забезпечення, умовні зобов'язання та умовні активи» Міжнародний документ /Міністерство фінансів України. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/929_051/ (дата звернення : 01.04.2020).
17. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 11 «Зобов'язання» : Наказ № 20 від 31.01.2000 р. / Міністерств фінансів України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0725-99> (дата звернення: 01.04.2020).
18. Національне Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» : Наказ № 73 від 07.02.2013 р. / Міністерство фінансів України. URL: Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13> (дата звернення : 01.04.2020).
19. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 12 «Фінансові інвестиції»: Наказ № 91 від 26.04.2000 р. / Міністерство фінансів України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0284-00> (дата звернення : 01.04.2020).
20. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 13 «Фінансові інструменти» : Наказ № 559 від 30.11.2001 р. / Міністерство фінансів України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1050-01> (дата звернення : 01.04.2020).
21. Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні : Закон України від 16.07.99 № 996-XIV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14> (дата звернення : 01.04.2020).
22. Цивільний кодекс України : від 16.01.2003 р. / Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15/> (дата звернення: 01.04.2020).
3. Butinec F.F., Butinec T.A, Chizhevs`a L.V., Bereza S.L. Bukhgalterskij oblik (2000) [Accounting]. Zhitomir: ZhITI. (in Ukrainian)
4. Butinec F.F., Butinec` , O.V., Olijnik, M.M., Shigun, S.M. (2001) Organizacziya bukhgalterskogo obliku [Organization of accounting]. Zhitomir : ZhITI.(in Ukrainian)
5. Glen A. Velsh, Dani`el G. Short (1997) Osnovi finansovogo obliku [Basics of financial accounting]. Kiyv: Osnovi. (in Ukrainian)
6. Golov S.F. (1996) Finansovij ta upravlinskij oblik [Financial and management accounting]. Kiyv: TOV «Avtoi`nterservi`s». (in Ukrainian)
7. Bychkov V.A. (2000) Bukhgalterskij uchet dlya rukovoditelya [Accounting for the head]. Moscow:Prospekt. (in Russian)
8. Mochernij S.V. (2000) Ekonomichna encyklopediya [Economic encyclopediya]. Kiyv: Akademi`ya.
9. Luchko M.R. Ben`ko I`D. (2006) Bukhgalterskij oblik u zarubizhnikh krayinakh . Kiyv : Znannya. (in Ukrainian)
10. Nidls B. Anderson Kh. Princzipy bukhgalterskogo ucheta (2009) [Principles of accounting]. Moscow:Finansy i statistika. (in Russian)
11. Chaczkis E.D., Lysyuk A.N., Mikhajlova T.P. (2001) Bukhgalterskij uchet aktivov, sobstvennogo kapitala, obyazatelstv khozjaystvenny`kh operaczij [Accounting of assets, equity, liabilities of business operations]. Donetsk : Stalker. (in Ukrainian)
12. Khendriksen E.S., Van Breda M.F. (2000) Teoriya bukhgalterskogo ucheta [The theory of accounting]. Moscow: Finansy` i statistika. (in Russian)
13. Rajsberg B.A., Lozovskij L.Sh., Starodubczewa E.B. (2007) Sovremennyj ekonomicheskij slovar [Modern Economic Dictionary]. Moscow:INFRA. (in Russian)
14. Revuctskiy L.D. (2007) Upravlencheskij audit predpriyatij: osnovnye zadachi, sushhnost` proczedur i perspektivy razvitiya [Management audit of enterprises: basic tasks, essence of procedures and prospects of development] Audit statements no. 5 pp. 73–80.
15. International Accounting standard 32 «Financial Instruments: Presentation Available» (2005). Available at: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/929_029 (accessed 01.04.2020).
16. International Accounting standard 37 «Provisions, Contingent Liabilities and Contingent Assets» (1999). Available at: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/929_051/ (accessed 04.04.2020).
17. The Verkhovna Rada of Ukraine (2000) Ukrainian Accounting standard (UAS) 11 «Liabilities». Available at: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0725-99> (accessed 05.04.2020).
18. The Verkhovna Rada of Ukraine n (2013) Accounting standard 1 «General requirements for financial statements». Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13> (accessed 03.04.2020).
19. The Verkhovna Rada of Ukraine (2000) Accounting standard 12 «Financial investments». Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0284-00> (accessed 01.04.2020).
20. The Verkhovna Rada of Ukraine (2001) Accounting standard 13 «Financial Instruments». Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1050-01> (accessed 01.04.2020).
21. The Verkhovna Rada of Ukraine (1999) law of Ukraine «Pro bukhgalters`kij obli`k i` fi`nansovu zvi`tni`st` v Ukraine`» [On accounting and financial reporting in Ukraine] No. 996-XIV, Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14> (accessed 01.04.2020).
22. The Verkhovna Rada of Ukraine (2003) The Civil Code of Ukraine. Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15/> (accessed 01.04.2020).

References:

1. Blank I.A. (1996) Strategiya i taktika upravleniya finansami. [Strategy and tactics of financial management]. Kiyv: MP YTEM Ltd. (in Ukrainian)
2. Azrilian A.N. (ed) (1999) Bolshoj bukhgalterskij slovar [Great accounting dictionary]. Moscow: Institut novoj e`konomiki.